

ВІДГУК

**опонента доктора економічних наук, професора
ЛАЗАРЄВОЇ Олени Володимирівни
на дисертацію ГУНЬКО Людмили Анатоліївни
на тему: «Економіка землевпорядкування: теорія, методологія, практика»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за науковою спеціальністю 08.00.06 «Економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища»**

1. Актуальність обраної теми дослідження. Успішний розвиток економічної політики у сфері землекористування у післявоєнний період має бути зосереджений на активізації структурних зрушень, відновленні конкурентних переваг для безперебійного ведення виробництва на землі, що суттєво підвищить поступальний розвиток та стійкість економіки в цілому.

Вагому перспективу становлять нині впровадження виважених та обґрунтованих рішень, що сприятимуть відродженню економіки землевпорядкування на якісно нових перспективних засадах у поствоєнний період. Потребують необхідності вивчення питання, пов'язані із розробленням емерджентної системи контрактивних заходів, які б сприяли відновленню порушених територій та відродженню економічного простору.

У цьому зв'язку актуальним є дослідження принципів засад економіки землевпорядкування, окреслення перспектив сталого (збалансованого) землекористування, вивчення пріоритетів ведення виробництва на засадах екологічної безпеки, зосередження уваги на розробленні структурних елементів інституційного підходу у сфері землевпорядкування, обґрунтування інституційного середовища розвитку економіки основних складових системи землевпорядкування, а також формування методичних засад інтегральної оцінки ефективності перспективних проєктних рішень щодо прийняття землевпорядкових заходів, які сприятимуть веденню економіки землевпорядкування на засадах прибутковості та перспективності.

Таким чином, обрана тема дисертаційного дослідження «Економіка землевпорядкування: теорія, методологія, практика» є актуальною з наукової

та практичної точки зору, має вагоме теоретичне, методичне та практичне значення.

2. Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та темами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках планових науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природо-користування України, зокрема, комплексним дослідженням «Соціально-економічні виклики, реалізація та вдосконалення законодавства України у контексті сталого розвитку» (№ БФ/39-2021), Білоцерківського національного аграрного університету, зокрема, науково-технічною програмою «Інституціональне забезпечення реалізації еколого-економічних складових сталого розвитку землекористування в Україні» (номер державної реєстрації 0121U113279; 2021–2026 рр.). У межах зазначених науково-дослідних робіт авторкою обґрунтовано рекомендації, спрямовані на удосконалення інституційного середовища забезпечення сталого розвитку землекористування в Україні, а також розроблено теоретико-методологічні основи економіки землевпорядкування в Україні на засадах новітньої інституціонально-поведінкової теорії.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків

і рекомендацій, їх достовірність і новизна. У межах проведеного дослідження, яке ґрунтується на розробленні теоретичних засад, методологічного інструментарію, практичних рекомендацій та інституціонального забезпечення розвитку економіки землевпорядкування в контексті дотримання вимог сталого (збалансованого) землекористування в Україні, в роботі було використано широкий спектр методів: аксіоматичний – для обґрунтування понятійного апарату економіки землевпорядкування; метод узагальнення – для аналізу теоретичних напрацювань вітчизняних та іноземних вчених щодо специфікації методів та інструментів економіки землекористування; метод систематизації – для обґрунтування складових системи землевпорядкування; абстрактно-логічний метод – для аргументації фундаментальних цілей інституціоналізації системи землевпорядкування

та формування сталого (збалансованого) землекористування; метод порівняльного аналізу – для визначення економічної ефективності землевпорядних рішень у проєктах землеустрою; інституціональний аналіз – для окреслення набору інституцій-правил та інститутів-організацій, необхідних для удосконалення регуляторного впливу на процеси землевпорядкування та землекористування; метод сходження від абстрактного до конкретного – для визначення набору методів формування екологічно безпечного землекористування в умовах функціонування ринку сільськогосподарських земель і дерегуляції земельних відносин.

Структура дисертації логічно відповідає її меті та окресленим завданням, забезпечуючи цілісність та аргументованість проведеного наукового дослідження. Авторка продемонструвала результати глибокого вивчення теоретичного підґрунтя для розв'язання поставленого в дисертації наукового завдання.

4. Основні наукові результати дисертації. Аналіз дисертації показав, що вона є комплексним дослідженням теоретико-методологічних, методичних та прикладних аспектів розвитку економіки землевпорядкування для забезпечення вимог сталого (збалансованого) землекористування України. Її зміст логічний, а виклад матеріалу цілком послідовний та повною мірою розкритий. Авторка продемонструвала результати глибокого вивчення теоретичного підґрунтя для розв'язання поставленого в дисертації наукового завдання. Реферат дисертації цілком відповідає основним положенням, що викладені в межах проведеного дослідження.

Робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 469 сторінок, містить 78 таблиць і 73 рисунки та 5 додатків. Список використаних джерел складається із 332 найменувань.

У першому розділі роботи достатньо широко розкрито еволюційні підходи економіки землевпорядкування (с. 45–59), вказано відмінність

між поняттям «землеустрій» та «землевпорядкування» (с. 61, 63, 75), викладено основні положення інституційно-поведінкового підходу, зокрема вказано, що інституції та інститути є ключем до розуміння взаємин між усіма суб'єктами економічної системи землевпорядкування, а інституціональні зміни обумовлюють напрям її розвитку, є визначальною тенденцією сьогодення (с. 98–99).

У другому розділі дисертації аргументовано доведено, що сталий розвиток є основою, проаналізовано визначення терміну «стале (збалансоване) землекористування» (с. 103), представлено авторське бачення поняття «екосистема землевпорядкування» (с. 109), обґрунтовано поняття сталого (збалансованого) розвитку землекористування сільських територій (с. 118), розкрито авторське бачення до сутнісного змісту сталого (збалансованого) землекористування (с. 130), узагальнено головні характеристики економіки землекористування та екологічної економіки землевпорядкування (с. 131), розкрито авторське бачення місця земельного капіталу у системі земельних відносин сталого (збалансованого) розвитку землевпорядкування (с. 136–137), розкрито теоретико-методологічні засади формування та функціонування системи землевпорядкування в Україні (с. 162–167).

У третьому розділі розкрито роль системи землевпорядкування у регулюванні земельних відносин та в організації раціонального використання й охорони земель, проведено комплексний аналіз стану землевпорядкування (с. 180–183), його екологічної стабільності (с. 185), цілком аргументовано вказано, що «у системі землевпорядкування в цілому, а в землевпорядній діяльності зокрема, визріла необхідність перегляду фундаментальних орієнтирів подальшого розвитку» (с. 202), що свідчить про актуальність та вагомість досліджень дисертантки, показано вплив високої розораності території на екологічну нестабільність землекористування (с. 217–218), на прикладі конкретної області (Черкаської) проведено оцінку існуючої землеємності та екологомісткості в розрізі адміністративних районів (с. 233–241).

У четвертому розділі наведено класифікацію земельно-екологічного капіталу землекористування з асиміляційними властивостями та послуг екосистеми за критерієм джерела його формування (с. 262–263), сформовано основні принципи, на яких має ґрунтуватися ефективне управління регіональним та територіальним земельним капіталом (с. 268), представлено логічно-змістовну схему переходу планування використання й охорони земель до територіально-просторового планування розвитку землекористування (с. 274), що цілком є своєчасним, враховуючи реалії сьогодення, крім того, вагомими є рекомендації щодо подальшого реформування планування землекористування у напрямі стратегічного просторового планування (с. 277), наведено конкретні пропозиції щодо інституційного середовища територіального планування розвитку землекористування в межах національної системи стратегічного планування (с. 283–285), представлено авторську функціонально-ієрархічну модель організації системи землепорядкування в Україні (с. 295–297).

У п'ятому розділі запропоновано напрями удосконалення земельної політики в Україні (с. 310), запропоновано авторське бачення щодо основних показників зростання екологізації та капіталізації землекористування (с. 314–318), на прикладі Черкаської області проведено аналіз землекористування, його розораності, вмісту гумусу в ґрунтах, а також впливу водної та вітрової ерозії на стан ґрунту (с. 318–324), наведено пропозиції щодо розподілу орних земель за напрямками використання для зменшення негативних наслідків впливу земельної політики щодо зростання екологізації та капіталізації землекористування (с. 337), наведено систему критеріїв і показників оцінки рівня суспільної ефективності проєктних рішень щодо землепорядних заходів з раціоналізації землекористування на регіональному місцевому рівнях (с. 348), вказано, що основним показником ефективності землекористування є рівень інтенсивності землекористування (с. 349), запропоновано авторське бачення щодо системи критеріїв та показників оцінки рівня економічної (комерційної) ефективності планування розвитку землекористування, землеустрою та внутрішньофункціонального

землевпорядкування (с. 356, 358), розраховано ефективність основних проєктних рішень у схемах землеустрою на регіональному рівні (с. 370, 371, 375–378, 393, 394, 396–398), розраховано економічну ефективність пропозицій щодо диверсифікації структури посівних площ та екологічної стабілізації землекористування на рівні конкретних підприємств (с. 407–409).

5. Достовірність результатів, повнота відображення висновків і пропозицій дисертації в опублікованих здобувачкою роботах. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, є обґрунтованими та достовірними. Це забезпечується широким використанням наукових джерел, що безпосередньо пов'язані з тематикою формування теоретичних та методологічних засад економіки землевпорядкування на засадах комплексного підходу, а також їх численною апробацією у матеріалах науково-практичних конференцій, зокрема у 16 Міжнародних та Всеукраїнських конференціях. Крім того, у роботі використано матеріали Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики і продовольства, Державної служби статистики України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру.

Висновки до дисертації, а також основні пропозиції, що представлено в роботі, відображено повною мірою у 2 монографіях, 7 статтях у наукових закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 29 статтях у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України.

Аналіз опублікованих публікацій свідчить, що наукові результати, викладені у дисертації та публікаціях, одержані здобувачкою самостійно та повною мірою відображають основні результати та наукову новизну дослідження. Кількість, обсяг і якість опублікованих праць надають здобувачці право публічного захисту дисертації.

6. Практичне значення результатів дослідження. Практичне значення дисертаційного дослідження Гунько Людмили Анатоліївни проявляються

у розробленні методологічного інструментарію та інституціонального забезпечення розвитку економіки землевпорядкування. Запропоновані у роботі науково-методологічні та практичні положення становлять вагому практичну цінність, що підтверджено їх використанням у діяльності Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру (довідка № 31-28-0.23-10497/2-24 від 10.10.2024 р.), Головного управління Держгеокадастру у Черкаській області (довідка № 20-23-0.7-7012/2-24 від 10.10.2024 р.), Всеукраїнської громадської організації «Спілка землевпорядників України» (довідка № 11 від 14.10.2024 р.), Інституту землекористування НААН (акт про впровадження від 14.10.2024 р.), використано при удосконаленні стратегії розвитку Христинівської міської територіальної громади Уманського району Черкаської області (довідка № 1248-03-12 від 07.11.2024 р.), у навчальній діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України (акт про впровадження від 18.11.2024 р.) та Білоцерківського національного аграрного університету (акт впровадження від 16.10.2024 р.). Це свідчить про своєчасність та актуальність проведеного дослідження, його практичну спрямованість під час розроблення концепційних підходів щодо методології економіки землевпорядкування.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Визнаючи достатньо високий рівень розроблення теоретичних положень та методичних підходів, практичних рекомендацій, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, необхідно зазначити, що деякі положення викликають дискусію:

Так, на с. 55–56 авторкою вказано, що зародження землевпорядного проектування пов'язане із переходом правових дій та механічного закріплення площ за землевласниками до організаційно-територіальних заходів, що базуються на технічних проектах. Вважаємо, доцільно було б більше уваги приділити розкриттю цього аспекту.

На с. 59–60 авторкою вказано, що «землеустрій можна розглядати як систему заходів із регулювання земельних відносин та режиму

землекористування, які виконуються постійно». Можливо варто було б додати, що землеустрій передбачає не лише регулювання земельних відносин, а й передбачає сукупність економіко-екологічних, інженерно-технічних дій, а також проведення заходів правового характеру.

На с. 70 авторкою вказано, що «*сутність економіки землевпорядкування* як одного з механізмів планування і регулювання розвитку земельних відносин та землекористування полягає у плануванні розвитку діяльності у сфері землевпорядкування, обліку розробленої землевпорядної документації, якою регулюється використання та охорона земель державної, комунальної та приватної власності для задоволення потреб, обміні інформацією про землі між окремими суб'єктами економічної діяльності». Вважаємо, що більше уваги слід було б приділити дослідженню сутнісних характеристик економіки землевпорядкування як економічної складової діяльності на землі, розвитку територіальної громади та важливої сфери підприємницької активності.

При вивченні інституціонально-поведінкової економіки (с. 88–93) більше уваги слід було б приділити дослідження інституціонально-поведінкового підходу саме в землевпорядній науці.

Під час дослідження системи сталого (збалансованого) землекористування (с. 103), на нашу думку, доцільно було б вказати основні аспекти збалансованого розвитку землекористування, а також дослідити їх вплив на сталість територій.

На с. 161–162, де авторка вказала необхідні компоненти під час професійного навчання персоналу у сфері землевпорядкування, а також аспекти, які повинна охоплювати дослідницька робота, за нашим переконанням, слід було б більше уваги зосередити на аргументації того, що необхідним є поглиблення уваги на прикладних дослідженнях на основі використання сучасних технічних засобів, застосуванні геоінформаційних систем. Хоча вказане зауваження не применшує цінності дисертаційного дослідження, а навпаки, спрямовує на побудову більш ширшого спектру подальших досліджень в контексті даної проблематики.

При проведенні статистичного аналізу (с. 180–186) щодо складу земельних угідь, розподілу площі сільськогосподарських угідь та рівня розораності, характеристиці екологічного стану землекористування, доцільно було б охопити ширший період, тобто не до 1 січня 2020 року, а по можливості до 2022 року. Це б дало змогу більш повно проаналізувати тенденції, що мали на той час місце.

Під час ранжування регіонів України відносно дефіциту ґрунтової вологи, екологічної стабільності землекористування, коефіцієнту кореляції (с. 218–220) не вказано період, за який проведено дане дослідження.

Вважаємо, що під час проведення дисертаційного дослідження слід було б приділити увагу і обґрунтуванню заходів, які сприятимуть відновленню економіки системи землевпорядкування у поствоєнний період. Вказана позиція не скільки є зауваженням, а скоріш є побажанням авторці у майбутньому скерувати напрями подальших наукових пошуків.

Про побудові логічно-змістовної концептуальної моделі сутності організації нетрадиційного сільськогосподарського землекористування (с. 332, рис. 5.7) доцільно було б приділити увагу і дослідженню позиції економічного менеджменту організації нетрадиційного землекористування, на який в кінцевому підсумку, як видно з рисунку, і спирається нетрадиційне сільськогосподарське землекористування.

Хоча, зазначені зауваження не знижують цінності, науково-практичної значущості та обґрунтованості і достовірності отриманих в дослідженні результатів, не впливають на загальну позитивну оцінку наукового рівня дисертації Гулько Людмили Анатоліївни.

8. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам. Дисертація побудована відповідно до загальноприйнятих вимог щодо структури наукових досліджень на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Оформлення та глибинний зміст дисертації та реферату відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України та паспорту наукової спеціальності 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони

навколишнього середовища», за якою вона подана до захисту. Анотація відображає основні положення дисертаційного дослідження.

Тематика дисертації відповідає пріоритетним напрямам розвитку науки і техніки. Подана до захисту дисертація відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д 26.004.20 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України та паспорту наукової спеціальності 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища». Дисертація на тему: «Економіка землевпорядкування: теорія, методологія, практика» є завершеним, самостійно виконаним дослідженням, що відповідає вимогам пунктів 7 і 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її авторка Гунько Людмила Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за науковою спеціальністю 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища».

Опонент
професор кафедри управління
земельними ресурсами
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили,
доктор економічних наук,
професор

Олена ЛАЗАРЄВА

Підпис Олени ЛАЗАРЄВОЇ засвідчує
заступник начальника відділу кадрів
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили

Людмила ОНІЩЕНКО